

A hely nélküli nazális fejlődése a latinban

vázlat a Nyelvelmélet és diakronia c. konferenciára (Piliscsaba, 2010. november)

Cser András
PPKE BTK
cser.andras@btk.ppke.hu

Az előadás célja amellet érvelni, hogy a latin nyelv története folyamán a *con*-prefixum végén található nazális képzési helye elveszett, és a klasszikus kort megelőzően és annak folyamán ez a morféma már egy alulspecifikált, hely nélküli mássalhangzóra végződött. Bizonyítékok erre a prefixálás során fellépő fonológiai folyamatokból (a hasonulásból és a mássalhangzó-kiesésből) származnak.

Az adatok, amelyeken az érvelés alapszik, a Brepols-féle elektronikus korpuszból származnak (CLCLT-5 – Library of Latin Texts by Brepols Publishers, Release 2002). Konkrétabban a *con*-nal prefixált alakokat gyűjtöttük ki egyfelől tőkezdő szegmentumok szerint, másfelől történeti csoportokba rendezve. Az adatok között kiemelkedő helye van egy Kr. u. 4. századi grammatikus, Marius Victorinus nyelvteni traktátusának, amely a többi grammatikáknál részletesebben tárgyalja a prefixum-tő-határon fellépő hasonulási folyamatokat, bár, amint majd be fogjuk mutatni, a szöveg értelmezése korántsem problémátlan.

Az elméleti előfeltevések, amelyekkel élünk, a következők. A fonológiai szegmentumoknak strukturált tartalmat tulajdonítunk, azaz jegygeometriai keretben dolgozunk. A jegygeometriai elméletek kurrens változataival összhangban azt feltételezzük, hogy a magán- és a mássalhangzók helyjegyei nem ugyanott helyezkednek el a szubszegmentális szerkezetben, hanem különálló magánhangzós, illetve mássalhangzós helycsomópont alatt. A geometriai struktúra egyfelől meghatározza a fonológiai folyamatok lehetőségességét, illetve lezajlásának mikéntjét (magától értetődő módon, hiszen mindig is ez volt a geometrikus modellek melletti egyik fő érv). Másfelől a szegmentumok előfordulását és eloszlását is meghatározza azok szerkezete: a hiányos szerkezetű, alulspecifikált szegmentumokat a fonológiai szerveződés különféle módokon letilthatja, avagy megszoríthatja.

Az elemzés lényege a következő. A latin nyelv két leggyakoribb nazális-végű prefixuma, az *in*- és a *con*- viselkedése a prefixum és tő határan fellépő fonológiai folyamatok szempontjából majdnem teljesen megegyezik. Egy szembeszökő különbség azonban adódik: magánhangzóval kezdődő tövek előtt az előbbi ⟨in⟩, az utóbbi viszont ⟨co⟩ alakban lép fel, ily módon a nyelvre egyébként nem jellemző hiátust létrehozva. Ez magyarázható azzal, hogy a *con*- nazálisának saját képzési helye nincs, azt csak őt követő mássalhangzótól tudja hasonulás (azaz jegyterjedés) útján átvenni. Magánhangzóhoz azért nem tud hely szerint hasonulni, mert a jegygeometriai különbségek, az eltérő helycsomópontok miatt magán- és mássalhangzók (elsődleges) helyjegyei nem tudnak egymás helyére átterjedni; a hely nélküli, tehát alulspecifikált, hiányos szerkezetű nazálist pedig a későbbi fonológiai folyamatok törlik. Problémát jelent azonban az elemzés számára az, hogy a (magánhangzós szerkezetű) félhangzók ([j w]) előtt ⟨con⟩ jelenik meg. Erre két lehetséges megoldást vázolunk fel, és itt vonjuk be az elemzésbe a Marius Victorinus által bemutatott hasonulási adatokat, amelyek labiális mássalhangzóhoz történő hasonulás esetében aszimmetriát mutatnak a két nazális-végű prefixum között.